

Estat, nació, país.

ALGUNES REFLEXIONS SOBRE LA TERMINOLOGIA DE LES CIÈNCIES SOCIALS A 4T D'ESO

Martí Canyelles
IES MARRATXÍ

L'ASSOLIMENT dels objectius que per l'àrea de ciències socials, geografia i història es defineixen a l'etapa ESO, du implícit l'adquisició i utilització adequada de la terminologia i vocabulari propis de l'àrea. Aquesta constatació podria resultar sobrerera per evident, si no fos perquè, sobretot quan es tracten els temes de la història moderna i contemporània, a 4t d'ESO, s'entra en una sèrie de qüestions controvertides i mediatitzades per les diferents ideologies polítiques.

No vull dir amb això que les errades conceptuals de les ciències socials siguin exclusives d'aquesta etapa. Podríem fer esment aquí de la ja tòpica tergiversació dels climes a les etapes infantil i primària. Quants llibres de text no relacionen l'hivern amb la neu, quan a les Illes Balears la neu és un fenomen excepcional, o la tardor amb la caiguda de les fulles, quan als climes mediterranis és precisament aquesta estació de l'esclat de la vida, amb el verd dels camps i la rebrotada dels boscos després de la sequera estival?

Però és sobretot a partir de 4t d'ESO que aquesta terminologia pot esdevenir problema, condicionada per prejudicis i per intencions polítiques que poc tenen a veure amb la geografia i la història científiques.

Vull aclarir abans que res que aquest article no pretén prendre part per cap de les ideologies polítiques a que em referia, però personalment pens que, de la mateixa manera que, quan sorgeix una controvèrsia els polítics acu-

Europa dels Estats o Europa de les Nacions?

deixen a l'opinió dels juristes, també els científics, i els ensenyants com a tals, hem de tenir resposta a aquests temes, des de la nostra àrea. Per altra part, hem de constatar que no és fàcil definir-se, donada la continuada instrumentalització i manipulació que se n'ha fet històricament, per justificar les diferents ideologies abans esmentades.

Els llibres de text vénen utilitzant indistintament aquests els tres termes de l'enunciat: estat, nació, país, sense preocupar-se de la seva definició ni intentar esbrinar massa el seu significat, les seves similituds, concordances i diferències.

Històricament, i des de la revolució francesa, les ideologies liberals han intentat identificar estat i nació com a sinònims. Aquesta identificació resulta

totalment anacrònica a partir dels anys vuitanta del segle XX. Com explicar el conflicte dels Balcans –abans un país – estat – nació: l'antiga Iugoslàvia? O la desfeta de la URSS? Quina és la identitat del “poble saharauí”?

Per això, crec que en la terminologia que s'explica a ESO, s'hauria d'aprofundir en la definició dels termes que ens ocupen:

- **Estat:** és una entitat formada per:

Un poder polític: una forma de govern (república, monarquia...), unes institucions polítiques (parlament, poders delegats...) unes lleis i un exèrcit (quasi tots els estats)

Un territori, amb unes fronteres ben definides i excloents dels altres estats.

Una població, considerada com a “ciutadans de tal estat”

Necessàriament un estat ha de tenir aquests tres components. Quan miram un mapa polític –del món per exemple- estam veient un mosaic de colors ben definits. És, no ho oblidem, un mapa d'estats.

- **Nació**, per contra, fa referència en primer lloc al seu ètim “natio”: “origen, néixer”, i es refereix a la gent, les persones. Durant tota l'edat mitjana i moderna el terme nació era molt clar, i dins els territoris d'una monarquia –estat- conviuen multitud de nacions: de nació de jueus, de musulmans.... Quan Ramon Muntaner a la seva Crònica parla dels mallorquins com a “de nació de catalans” es refereix ni més ni manco al seu origen de gent de repoblació, i hauria estat un contrasentit qualsevol dubte sobre el terme.

Si bé la majoria de nacions s'identifiquen amb un territori, aquest no necessàriament ha d'existir. La nació no té fronteres excloents, sinó zones de transició o de contacte entre nacions. La Franja, zona entre Catalunya i Aragó, o els dos vessants dels Pirineus – avui territori espanyol i francès – són uns de tants exemples de zones de transició entre llengües i cultures.

Avui encara queden reminiscències d'aquell antic concepte de nació als estats desenvolupats: els gitanos d'arreu del món, o els jueus – Israel és una creació del segle XX -. I podríem parlar també dels indis d'Amèrica i d'infinidat de pobles d'Àsia i Àfrica, com a exemples de nacions sense un territori definit.

Quan una determinada cultura o poble es pot definir com a nació? Evidentment, haurem d'acudir a l'entitat cultural i lingüística. Però no podem oblidar que la nació és una creació històrica, i haurem d'acudir necessàriament a la voluntat de la gent d'identificar-se amb aquest cultura. En definitiva, el sentiment, la voluntat d'ésser nació és un factor determinant de la seva existència.

- **País** és una paraula més genèrica. No oblidem que el concepte de país és una creació de la ciència geogràfica. Assimilable al concepte ampli de paisatge, des de la geografia regional, sobretot d'origen francès, es defineix país com el conjunt d'espais geogràfics que tenen una determinada entitat. Es pot aplicar així el concepte país a moltes categories: Espanya seria un país com també ho serien per exemple el país Basc, Còrsega, les Illes Balears, els Països Catalans, o els països de l'àrea mediterrània (no identificables exactament amb els estats de l'àrea mediterrània). De la mateixa manera, es pot parlar de països rics i pobres (de manera genèrica, però millor parlar d'estats quan assenyallem aquests territoris al mapa), països desèrtics, països tropicals, etc.

Monument a Isabel II a Palma, enderrocat durant la revolució de 1868. Amb el liberalisme va començar la confusió conceptual entre estat, país i nació

Com deia al començament, la llarga tradició d'utilització indiferenciada dels termes nació, estat, i país, fa avui difícil la seva precisió terminològica. És difícil crear termes substitutius de “parc nacional”, “renda nacional”, “Organització de Nacions Unides”, etc. Tot i així, la indagació a classe d'aquests conceptes i la utilització clara i diferenciada dels termes poden ésser eines molt útils en el tractament de les ciències socials, sobretot en els temes d'història moderna i contemporània.

I finalment, no oblidem que, de la mateixa manera que les nacions, els estats són també creacions històriques que neixen i moren –generalment no de manera pacífica per desgràcia -. Crec recordar que era Antoine de Saint-Exupéry, a “Vol de nit”, que deia que, des del cel, no es veien les fronteres. Avui si que en veuria al manco una: la tanca metàl·lica que passa per Ceuta i Melilla, continua per Rio Grande i pel mur de Jerusalem; la que separa el Nord del Sud, els estats rics dels estats pobres.